

сучасної української держави. *Нове українське право*. 2022. № 1. С. 82-87.

2. Чебикін О.Я., Булгакова В.О. Психологічні основи правової культури та умови її корегування: монографія. Одеса: 2019. 162 с.

УДК 340.124(043.2)

Демчишин Ю.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Калюжний Р.А., д.ю.н, професор

ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення в Україну військ російської федерації та агресивні дії на окупованих територіях змушує публічні органи української влади вживати адекватних заходів для оборони держави та захисту цивільного населення, а це певною мірою пов'язано з обмеженням прав і свобод громадян. Проблема забезпечення суспільного інтересу та правового обмеження прав і свобод людини в період воєнного стану в Україні набуває особливого значення.

Початок широкомасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року відкрив нову епоху в системі світової та європейської безпеки, оголивши її недоліки та продемонструвавши потребу у новій соціальній та правовій солідарності народів Європи та усього світу перед обличчям російського зла, згуртованості у відстоюванні цінностей розвинених європейською та євроатлантичною цивілізаціями: демократії, верховенства права, прав людини. Світ, що виник після перемоги у Другій світовій війні антигітлерівської коаліції, створення Організації Об'єднаних Націй, заснування Ради Європи та проголошення її Статуту, прийняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, утворення Європейського суду з прав людини, опинився під загрозою [1].

Гарантією статті 64 Конституції України є те, що конституційні права і свободи людини і громадянина не підлягають обмеженню, але є виключення щодо цієї норми, що знайшло нормативне закріплення в Основному Законі. Друга частина цієї норми передбачає, що в умовах воєнного чи надзвичайного стану можуть запроваджуватися деякі обмеження прав і свобод із зазначенням періоду, протягом якого діють такі обмеження, та повного переліку прав, які заборонено обмежувати в ході війни або надзвичайного стану [2].

Очевидно, що розширення повноважень державних органів в умовах воєнного стану, у свою чергу, тягне за собою звуження обсягу прав людини і громадянина. Так, відповідно до ст. 8 ЗУ «Про правовий режим

воєнного стану» передбачено можливі обмеження: права на працю та права вільно обирати місце роботи (п. 2 ч. 1, п. 21 ч. 1); права власності (п. 4 ч. 1, п. 12 ч. 1, п. 15 ч. 1); свободи пересування (п. 5, п. 6 ч. 1, п. 16 ч. 1, п. 23 ч. 1); права зборів і маніфестацій (п. 8 ч. 1); права створювати політичні партії та мати в них членство (п. 9 ч. 1); часткове обмеження свободи слова (п. 10 ч. 1, п. 12 ч. 1); свободи підприємництва (п. 13, 14 ч. 1); права на житло (п. 17 ч. 1); права на достатній життєвий рівень (п. 20 ч. 1) [3].

Правовий аналіз Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року № 64/2022, який регулює перелік, умови, строки та межі обмеження конституційних права людини і громадянина, передбачених статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, законних інтересів юридичних осіб, дозволяє стверджувати, що такий Указ є правовою підставою для здійснення обмежень прав людини в Україні в умовах воєнного стану. Так, відповідно до положень статті 1 Закону № 389-VIII, підставою введення воєнного стану може бути збройний напад або його загроза, небезпека державній незалежності України і її територіальній цілісності [3].

Поняття воєнного стану в Україні визначено ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», однак відсутнє поняття «обмеження прав і основоположних свобод людини в умовах воєнного стану», що надає право органам публічної влади широко на свій розсуд тлумачити це поняття із прийняттям рішень, обмежуючи права і свободи людини.

У контексті досліджуваного питання обмеження прав людини в умовах воєнного стану, окрім законодавчих приписів Основного Закону України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану», саме положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прийняті на їх основі рішення Європейського суду з прав людини виступають основними міжнародно-правовими регуляторами відносин держави і людини [3].

Враховуючи стратегічний курс України на вступ до Європейського Союзу та отримання статусу кандидата в членство ЄС, імплементація європейських правових стандартів набула виняткової важливості та потребує наукового дослідження співвідношення підходів до нормативного регулювання обмеження реалізації прав людини під час дії воєнного стану в Конституції України та Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з урахуванням практики ЄСПЛ. До того ж практика Європейського Суду з прав людини щодо обмеження реалізації прав і свобод постійно розширюється, що вимагає продовження наукових досліджень із зазначеної проблематики.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження питання обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного

стану, варто зауважити, що запровадження особливого правового режиму, у тому числі, воєнного стану, завжди виступає підставою обмеження основних прав і свобод людини і громадянина, що може зумовлювати загрозу непропорційності такого обмеження та відвернутої шкоди. Саме тому чинне законодавство України та акти міжнародноправового регулювання містять низку важливих гарантій охорони прав і свобод людини і громадянина, серед яких, обов'язкова їх вичерпність та заборона розширеного тлумачення, конкретність строків дії та категорична заборона обмеження певного переліку прав, визначених у частині 2 статті 64 Конституції України.

Важливою гарантією дотримання прав людини у разі дії воєнного стану є абсолютна категорична заборона на застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання. Будь-які спроби використати введення воєнного стану для захоплення влади або зловживання нею тягнуть за собою кримінальну відповідальність згідно із законодавством України [4].

Проблема узгодження суспільно значущих інтересів громадян і влади в умовах воєнного стану та агресивної війни і протиправних дій агресора росії не може бути вирішена без досягнення балансу інтересів особистості, громадянського суспільства й держави. Такий баланс досягається шляхом накладення якихось розумних обмежень як на владу держави над громадянином, так і на права й свободи особи. У зв'язку з цим виникає закономірне, що має принциповий характер, питання – що розуміти під поняттям «обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану», й до яких меж влада вправі обмежувати права громадян.

Література

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 02.10.2013 № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Конституція України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, с. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015, № 28, С. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

4. Проць І.М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 381-384.